

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра музичного мистецтва

На правах рукопису

БАБІЙ АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

**ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА
НАКОНЕЧНОГО В КОНТЕКСТІ ДУХОВОГО
МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ**

Спеціальність 025 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна програма «Музичне мистецтво»
Робота на здобуття ступеня вищої освіти МАГІСТР

Науковий керівник:

ЧЕРНЕЦЬКА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА,

старший викладач кафедри музичного мистецтва,
кандидат мистецтвознавства

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри музичного мистецтва

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

доцент, доктор мистецтва Косинець І. І. _____

Анотація. Роман Наконечний — яскрава творча особистість, видатний артист-трубач, педагог, який зробив великий внесок у розвиток духового мистецтва Львівщини. Заслужений артист України, професор кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка, маестро виховав десятки успішних музикантів-трубачів, педагогів, які стали лауреатами всеукраїнських та міжнародних конкурсів та фестивалів. Як соліст симфонічного оркестру та концертмейстер групи труб Львівського академічного театру опери і балету імені Соломії Крушельницької Роман Михайлович вів широку гастрольну діяльність за кордоном — в Польщі, Німеччині, Італії, Франції, Нідерландах, Лівані. Як педагог-методист він є автором низки праць, присвячених проблематиці виконавства на духових інструментах.

Мета дослідження — зібрати, опрацювати, систематизувати та критично осмислити мистецтвознавчі джерела, присвячені проблематиці духового мистецтва Львівщини та творчій діяльності Романа Наконечного як одного з його чільних представників. **Завдання дослідження:** описати розвиток духового мистецтва Львівщини від його зародження до сучасності; розкрити творчу постать та діяльність Романа Наконечного — видатного артиста та педагога-трубача в контексті духового мистецтва Львівщини другої половини ХХ — першої чверті ХХІ століть.

Елементи наукової новизни одержаних результатів: зібрано та систематизовано інформацію щодо творчої біографії та творчої діяльності видатного львівського трубача та педагога Романа Михайловича Наконечного; вписано творчу постать та творчі здобутки маестро у широкий контекст розвитку духового мистецтва Львівщини від моменту його зародження до сучасності.

Ключові слова: Роман Наконечний, творча діяльність, артист, педагог-трубач, духове мистецтво Львівщини, Львівська національна музична академія імені М. Лисенка.

Summary. Roman Nakonechny is a bright creative personality, an outstanding artist-trumpeter, a teacher who made a great contribution to the development of wind art in the Lviv Region. Roman Nakonechny is a honored artist of Ukraine, professor of Mykola Lysenko Lviv National Academy of Music (department of wind and percussion instruments). The maestro trained dozens of successful musicians-trumpeters, teachers who became laureates of regional and international competitions and festivals. As a soloist of the symphony orchestra and concertmaster of the trumpet group of Solomiya Krushelnytska Lviv Academic Theater of Opera and Ballet Roman Mykhailovych led extensive touring activities abroad — in Poland, Germany, Italy, France, the Netherlands, and Lebanon. As a method teacher he is the author of a numerous works devoted to the problems of performance on wind instruments.

The purpose of the research is to collect, process, systematize and critically analyze musicological sources devoted to the problems of wind art of Lviv Region and the creative activity by Roman Nakonechny as one of its leading representatives. **Research tasks:** to describe the development of wind art of Lviv Region from its inception to the present day; to reveal the creative figure and activity of Roman Nakonechny as outstanding artist and teacher-trumpeter in the context of the wind art of Lviv Region in the second half of the 20th — the first quarter of the 21st centuries.

Elements of scientific novelty of the obtained results: collected and systematized information concerning the creative biography and creative activity of the outstanding Lviv trumpeter and teacher Roman Nakonechny; the creative figure and creative achievements of the maestro are inscribed in the broad context of the wind art in Lviv Region since the moment of its occurrence to the present day.

Key words: Roman Nakonechny, creative activity, artist, teacher-trumpeter, wind art of Lviv Region, Mykola Lysenko Lviv National Academy of Music.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПАРОСТКИ ДУХОВОГО МИСТЕЦТВА	
ЛЬВІВЩИНИ КРІЗЬ ГЛИБИНУ СТОЛІТЬ.....	9
1.1. Стародавній період.....	9
1.2. Доба середньовіччя.....	12
1.3. Поширення духових інструментів у XVIII ст.	14
1.4. Оркестр Львівського театру (перша пол. XIX ст.)	15
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ДУХОВОГО МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ	
ДРУГОЇ ПОЛ. XIX – ПЕРШОЇ ПОЛ. XX СТ.	18
2.1. Галицьке музичне товариство. Видатні музиканти брати Допплери.....	18
2.2. Західноєвропейські мистецькі контакти Львова та поповнення інструментарію	20
2.3. Роль аматорів у концертному житті. Перший філармонічний оркестр Львова	21
2.4. Виготовлення духових інструментів на Львівщині та функціонування видання «Оркестр»	23
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ДУХОВОГО	
МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛ. XX – ПЕРШІЙ	
ЧВЕРТІ XXI СТ.....	25
3.1. Обмеження і переваги «совєтського» режиму	25
3.2. Репертуарна палітра.....	26
3.3. Викладачі-духовики Львівської консерваторії. Педагогічний талант флейтиста Федора Прохачова....	28
3.4. Трубоч і педагог Владислав Швець	34
3.5. Гобоїст, педагог і композитор Вячеслав Цайц...	35
3.6. Педагогічна, виконавська й наукова робота	38

викладачів-духовиків на сучасному етапі.....	
3.7. Творчі колективи кафедри духових та ударних інструментів.....	42
3.8. Творча діяльність Романа Наконечного — заслуженого артиста України, професора кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка...	47
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Роман Михайлович Наконечний – яскрава творча особистість, видатний артист-трубач, педагог, який зробив великий внесок у розвиток духового мистецтва Львівщини. Заслужений артист України, професор кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка маестро виховав десятки успішних музикантів-трубачів, педагогів, які стали лауреатами всеукраїнських та міжнародних конкурсів та фестивалів. Як соліст симфонічного оркестру та концертмейстер групи труб Львівського академічного театру опери і балету імені Соломії Крушельницької Роман Михайлович вів широку гастрольну діяльність за кордоном – в Польщі, Німеччині, Італії, Франції, Нідерландах, Лівані. Як педагог-методист він є автором низки праць, присвячених проблематиці виконавства на духових інструментах. Незважаючи на це, постать Романа Михайловича Наконечного, його внесок у розвиток духового мистецтва Львівщини – досі залишаються «білою плямою» українського музикознавства. Саме це зумовило вибір теми нашого магістерського дослідження.

Об’єкт дослідження – духове мистецтво Львівщини.

Предмет дослідження – творча діяльність Романа Наконечного в контексті духового мистецтва Львівщини.

Мета дослідження – зібрати, опрацювати, систематизувати та критично осмислити мистецтвознавчі джерела, присвячені проблематиці духового мистецтва Львівщини та творчій діяльності Романа Наконечного як одного з його чільних представників.

Завдання дослідження:

- описати розвиток духового мистецтва Львівщини від його зародження до середини XIX століття;
- охарактеризувати основні риси та властивості духового мистецтва Львівщини у другій половині XIX – першій половині XX століття;

- висвітлити особливості розвитку духового мистецтва Львівщини у другій половині ХХ – першій чверті ХХІ століть;
- розкрити творчу діяльність Романа Наконечного – видатного артиста та педагога-трубача в контексті духового мистецтва Львівщини другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століть.

Методи дослідження: збір джерел – тексти, аудіо, відео, їхній огляд, критичний аналіз, порівняння, систематизація отриманих результатів, проведення підсумків та узагальнення.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

- зібрано та систематизовано інформацію щодо творчої біографії та творчої діяльності видатного львівського трубача та педагога Романа Михайловича Наконечного;

- вписано творчу постать та творчі здобутки маестро у широкий контекст розвитку духового мистецтва Львівщини від моменту його зародження до сучасності.

Практичне значення одержаних результатів. Результати магістерської роботи можуть бути використані у вузівських курсах історії української музики, історії зарубіжної музики, історії виконавства на духових інструментах.

Апробація результатів та публікації. За матеріалами магістерської роботи взято участь у роботі ХVІІІ Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (14–15 травня 2024 року, м. Луцьк, Україна) та опубліковано статтю: Бабій А. В. Роман Наконечний – яскравий представник Львівської школи гри на трубі. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*. Матеріали ХVІІІ Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів (14–15 травня 2024 року). Луцьк : Електронне видання на CD-ROM, 2024. С. 504–507 [2].

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі

вступу, трьох розділів, шістнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 62 сторінки, з них основного тексту 56 сторінок, список використаних джерел містить 52 позиції.

РОЗДІЛ 1

ПАРОСТКИ ДУХОВОГО МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ

КРІЗЬ ГЛИБИНУ СТОЛІТЬ

1.1. Стародавній період

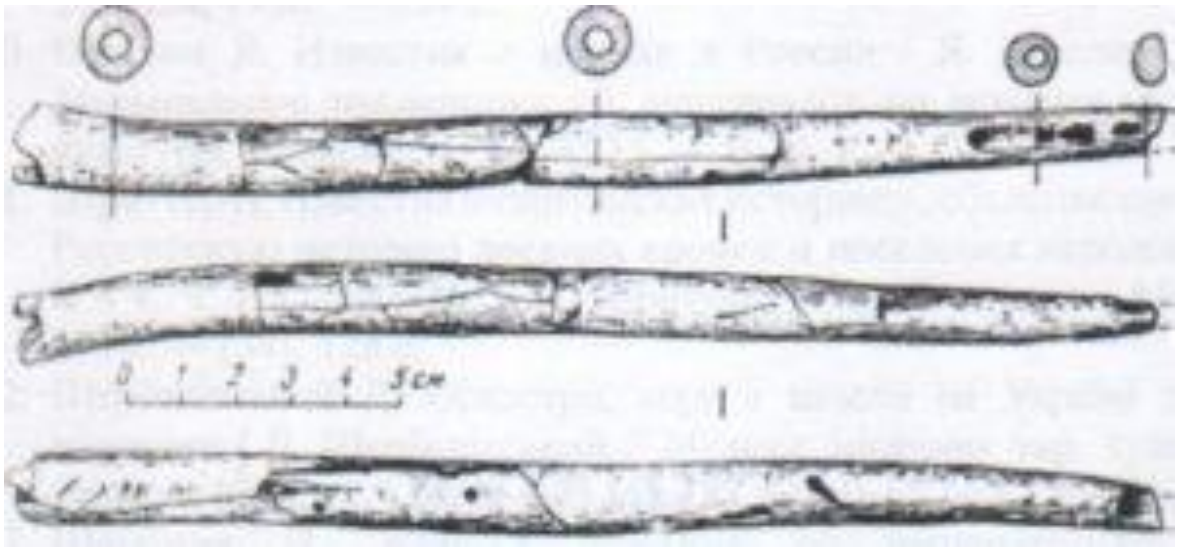
Духове мистецтво України тісно пов'язано зі світовими процесами – історичними та мистецькими подіями. Воно відображає світові впливи та навпаки впливає на те, що відбувалося та відбувається у світі. Саме в цьому процесі формуються його самобутні творчі ідеї та задуми, що з'являються іноді закономірним, а іноді парадоксальним чином. Вигідне географічне положення в центрі Європи, багатонаціональний склад населення, постійне перебування у центрі економічних, політичних та культурних інтересів низки держав зумовлюють той контекст, в якому народжуються артефакти цього мистецтва. Духове мистецтво, в складі інших, відображає складні етапи розвитку українського суспільства, раптові злами цього історичного процесу, що становлять основну тенденцію історичного розвитку України. Мистецькі процеси стали наслідком розмаїття думок та ідей талановитих мистців, які мешкали в цьому краї століттями [1, с. 9].

Про розповсюдженість старовинних духових інструментів на території сучасної України свідчать численні факти, з'ясовані внаслідок низки археологічних експедицій. Зокрема, у 1950-х роках поблизу села Молодове Чернівецької області було знайдено два кроманьйонські лабіальні інструменти доби палеоліту. Археологи відшукали їх у четвертому та другому горизонтах культурного прошарку, що відповідають 18 та 12 тисячам років за віком. Перший з них має шість отворів. Визначено його належність до пізньомадленського періоду та матеріал, з якого його виготовлено, а саме – з рогу північного оленя. Інший інструмент також виготовлено з рогу оленя. Його виготовлення датують кінцем епохи палеоліту. Цей інструмент має одинадцять отворів та ялинковоподібний

гравюрний малюнок. Ці знахідки є доказом побутування на території сучасної України у палеолітичний і мезолітичний період музичних інструментів, яких можна вважати попередниками сучасних духових. Також знахідки свідчать, що у настільки далеку від нашого часу епоху музичні інструменти поступово вдосконалювалися [20].

Найскладнішим музичним інструментом епохи палеоліту, відомим у наш час, є знайдена у 1954 році оздоблена гравюрою флейта. Згадані дорогоцінні експонати знаходяться у збірці артефактів Львівського історичного музею, де всі бажаючі можуть з ознайомитися [3, с. 55].

Рис. 1

Флейта з рогу північного оленя (18000 років)
Фонди Львівського історичного музею

Андрій Карпак коментує: «На гіпсовій копії цього інструменту флейтисти оперного театру в Києві Ярослав Верховинець і Гейза Галанта змогли видобути звукоряд від с до f^3 , що свідчить про те, наскільки 18 тисяч років тому цей інструмент був не лише досить цікавим, але й складним» [17].

Окрім цих дуже важливих для історії духового мистецтва знахідок, на теренах сучасної України було виявлено багатоствольні інструменти, виготовлені з пташиних кісток, які відносять до періоду неоліту. Вони були знайдені у Маріупольському могильнику на березі річки Кальміус під час археологічної експедиції 1931 року. Було знайдено також духовий інструмент, зроблений з гомілкової кістки північного оленя, під час розкопок

в селі Атаки. Останній має найбільшу схожість з поперечною флейтою. Вчені датують його пізньомадленським періодом, тобто історичним відрізком від 15–8 тис. років до н.е. [20].

Не менш важливим для розуміння процесів формування духового мистецтва України є свідчення щодо діяльності першого відомого на той час професійного музиканта, виконавця на авлосі. Пасафілікат з Мірмекій жив у другій половині IV століття до н.е. на території Криму. У 1906 році археологи віднайшли його саркофаг біля Нового Карантину в процесі розкопок некрополя Мірмекій [4, с. 11].

До перших століть н.е., як вважають, належать виявлені у Пантикапеї фрагменти флейти, виготовленої зі слонової кістки, а також – теракотова статуетка духовика та зображення музикантів на поховальних плитах. Вказані історичні знахідки є надзвичайно цінними. Написи та зображення на них мають історичну вагу та доводять професійну належність померлих. Вони дають підстави стверджувати, що виконавці на духових інструментах у давньому Причорномор'ї користувалися пошаною та авторитетом [20].

Рис. 2

Саркофаг з Мірмекій

1.2. Доба середньовіччя

В подальшому, у IX столітті, сформувалася одна з найбільших країн середньовічної Європи Київська Русь. Київ за короткий час перетворюється в один з передових культурних центрів. Винятковим документом цього періоду можна вважати фрески Софійського собору, збудованого в Києві князем Ярославом Мудрим в XI столітті. Серед них – зображення, відоме від назвою «Скоморохи». Воно стали причиною багатьох питань і суперечок дослідників. В руках одного з музикантів на фресці, що беруть участь в театралізованій виставі, зображений інструмент, який і нагадує поперечну флейту. Цікаво, що поперечна флейта з'явилася у Європі лише наприкінці XII століття. Вражаючий факт – інструмент зворотньо-конічної форми, споряджений вставним мундштуком-голівкою для підстроювання зі значною кількістю ігрових отворів. Довжина флейти становить 31 см, ширина – 1,8 см (флейти з такими характеристиками з'являються в Західній Європі завдяки французьким майстрам лише в другій половині XVII століття). Особливості інструмента, зображеного на фресці Софійського собору, вказують на його візантійське походження [17].

У XV–XVI століттях зі заснуванням музичних братств і цехів в Україні виникають стаціонарні осередки музичної освіти і концертної діяльності [46, с. 320]. Значною активністю вирізнялися братства у Галичі, Дрогобичі, Львові, Бережанах, Луцьку, Києві. Цехові майстри отримували право і зобов'язувалися навчати протягом кількох років учнів і готувати їх у підмайстри [17].

Перші відомості про професійних музикантів – артистів, педагогів, про сам процес викладання мистецтва гри на духових інструментах у Львові та на Львівщині сягають доби Середньовіччя. Ці відомості згадують широке коло виконавських спеціалізацій. Серед них – виконавці на фістулі (флейті), шалмеї, шторті / дульціані (інструментах – попередниках фагота), виконавців на трубі, тромбоні та ін. [5, с. 27].

Особлива подія відбулася 9 березня 1580 року, коли офіційно було засновано Львівське музичне братство. Вже в цих умовах формування виконавських професійних навичок музикантів-духовиків набуло нового змісту, повноти та легітимності. Це братство (власне музичний цех) став вагомим школою професійної майстерності, де учні під керівництвом своїх вчителів – досвідчених музикантів – вдосконалювали свої виконавські навички та вміння. Цехові майстри набували права навчати та зобов'язані були це робити протягом кількох років. Вони працювали з учнями та готували їх у підмайстри. Серед історичних документів того часу знаходимо імена виконавців-духовиків, зокрема, флейтиста Каспара (спогад про нього датований 1568 роком), трубачів Якова Боярина (спогад датований 1414 роком) та Іштвана, тромбоністів Юрія Іжика, Андрія, штортистів Войцеха, Себастьяна та ін. Значної уваги в той час надавали навчанню гри на духових інструментах також у школі Львівського Успенського братства (в подальшому – Ставропігійського), що було засновано у 1585 році. Як свідчать документи, поширеним на той час став звичай учнівської капели грати на трубах в ратуші, у вежі Корнякта під час різдвяних та великодніх святкувань [20].

Означений час вражає розмаїттям. Зокрема духовий інструментарій у лексиконі православного монаха-енциклопедиста Памва Беринди містить лише серед флейтових величезну кількість зразків, серед яких – пицаль, флейтню, пищавку, сопель, сопілку, флюяру, жоломійку, цівницю і інші духові інструменти. Тобто вибір інструментарію на той час, як ми бачимо, є вже дуже широким. І це вже в 1627 році підмайстри [17].

У подальшому процес навчання на музичних інструментах, і зокрема, на духових інструментах, здійснювався, окрім школи Львівського Ставропігійського Братства (заснована, нагадаймо, у 1585 році), ще у Києво-Могилянській академії (заснованій у 1632 році), у Глухівській музичній школі (заснованій у 1738 році), у Харківському колегіумі (заснованому у

1727 році), у Переяславському колегіумі (заснованому у 1738 році) та інших навчальних закладах, що знаходилися тоді на теренах теперішньої України [17].

1.3. Поширення духових інструментів у XVIII ст.

У XVIII–XIX століттях духові інструменти отримують значне поширення в системі загальної освіти в Україні. Багато львівських та українських діячів мистецтва і культури розпочинали своє навчання зі знайомства з духовими інструментами. І досягали на них високої майстерності гри. Серед них – Г. Квітка-Основ'яненко, П. Сокальський, П. Бажанський, О. Нижанківський, А. Вахнянин, Ю. Целевич та інші.

Про поширення духового тембру в музичному побуті XVIII століття в Україні згадують в своїх працях М. Загайкевич, О. Я. Шреєр-Ткаченко, Б. Пяковський. Визначальною в цьому контексті видається музична діяльність народного просвітника, філософа Григорія Сковороди, який вбачав у мистецтві не розвагу, а шлях до людського серця, до пробудження думки. Флейта стала супутницею в багаторічних легендарних мандрівках філософа. Про це неодноразово згадували учні Г. Сковороди, що виховав цілу плеяду державних діячів, серед яких губернатор, генерал-майор, таємний радник Михайла Ковалінського [9, с. 6].

Про професійність володіння інструментом, доступність якісних, навіть, коштовних флейт для українського споживача вже у XVIII столітті розповідають унікальні документи М. Ковалінського. У його епістемології неодноразово згадано про постійні музичні заняття Г. Сковороди, підкреслюється його висока майстерність: «Висилаю білий флейт-траверс зі словнової кості, яким бажаю захоплюватися з тим сердечним задоволенням, якого ви досягли цінними трудами вашими, і якого шукаємо усі ми

дріб'язкові» – пише М. Ковалінський у листі до Г. Сковороди від 7 жовтня 1785 року [17].

Привертає значну увагу і незвично численна збірка композицій для духових інструментів з нотної бібліотеки вихованця М. Ковалінського, сина Гетьмана Війська Запорізького у подальшому Сенатора, Міністра народного просвітництва графа Олексія Розумовського. Вона містить твори Абеля, Ваньгала, Девієна, Плейєля, Стабінгера, Геліюша, Графа, Рудже, Медзгера, Барбелі, Байо, Ейхнера, Дейзельбах та інших композиторів, а також «Школу гри на духових інструментах» Уго Вундерліх [17].

Першими професійними композиторами в Україні, хто використав духові інструменти в своїх творах, варто вважати М. Березовського, творця першої української опери, симфонії, хорового концерту, і Д. Бортнянського. Редакції професора Національної музичної академії України Сергія Кудряшова дають змогу сьогодні залучити в репертуар сучасних артистів деякі з творів цих композиторів [8, с. 15].

1.4. Оркестр Львівського театру (перша пол. XIX ст.)

У кінці XVIII-го та у XIX-му столітті на території сучасної України виникають театральні, концертні організації, професійні навчальні музичні заклади. Ще в 1792 році підприємець Франц Гайнріх Гулла придбав занедбаний Костел святого Христа Монастиря францисканців у Львові, а за три роки організував у ньому театр з професійною трупю. Ансамбль акторів, солістів, хору, оркестру працював під керівництвом Франца Геттерсдорфа. У 1792 році на посаду диригента запросили Юзефа Ельснера – майбутнього ректора Варшавської консерваторії і вчителя Фридерика Шопена [13, с. 19].

У приміщенні театру було 36 лож на двох ярусах, 114 крісел, 200 місць у партері і на гальорці. У партері глядачі також стояли, тільки перед сценою

було кілька крісел для глядачів. Освітлювали приміщення підвішені світильники, з яких скапувала олія. Вхід в театр був з сучасного проспекту Свободи, а сама будівля перебувала на сучасній вулиці Театральній. Саме в цьому приміщенні театру відбулися перші виступи видатного Франца Допплера у 1832–1834 роках. Вистави виконувалися польською та німецькою мовами. У 1798–1799 роках тут виступав знаменитий польський актор – батько польського театру Войцех Богуславський. Саме з ним в кінці XVIII століття переїхав і певний час жив і працював у місті перший професор духових інструментів Варшавської консерваторії Антонін Вейнерт. Остання вистава в приміщенні театру відбулася 1842 року. А після відкриття театру Скарбка цей театр, як його тоді називали, перетворили в концертний зал [17].

На початку XIX століття до складу оркестру театру входило вісімнадцять музикантів. Характерно, що серед персоналу оркестру у квітні 1811 року вказані прізвища лише одинадцяти виконавців. А для ударних інструментів, двох тромбонів, фагота, двох валторн та флейти вказані лише ставки. Про високу кваліфікацію тогочасного оркестру театру свідчить те, що 1812 року посаду капельмейстера отримав видатний скрипаль Кароль Ліпінський, майстерність якого високо цінував Ніколо Паганіні [14].

З 1818 року в оркестрі розпочинає діяльність визначний львівський виконавець, флейтист, педагог Міхал Яцковскі, що впродовж тридцяти років залишався незмінним солістом оркестру [15].

На репродукції (рис. 3) видно оркестр, постать диригента, музикантів, серед них – і виконавців на духових інструментах, що знаходяться в оркестровій ямі перед сценою в театрі.

На жаль, приміщення цього театру не збереглося, так як під час революційних подій 1848 року приміщення театру було знищене. Він знаходився б, якщо говорити сьгоднішніми геолокаціями, поблизу Гарнізонного храму Петра і Павла, на вулиці Театральній [17].

Львівський театр початку ХІХ століття

І відразу до театру в той час (в першій половині ХІХ століття) примикав т. зв. Редутний зал, в якому відбувалися бали і також концерти.

Рис. 4

Редутний зал

В Редутному залі (рис. 4) ми бачимо на балконах оркестр, який обслуговує бал, і бачимо музикантів-духовиків, зокрема, валторніста, на одному з балконних парапетів, і ударника. Очевидно, що разом з ними також є й інші музиканти-духовики, просто інструменти, на жаль, на ілюстрації не достатньо добре видно [16].

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ДУХОВОГО МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ

ДРУГОЇ ПОЛ. XIX – ПЕРШОЇ ПОЛ. XX СТ.

2.1. Галицьке музичне товариство. Видатні музиканти брати Допплери

У 1838 році у Львові засноване Галицьке музичне товариство, яке у 1839 році відкриває музичну школу. Викладачем духових інструментів працював, очевидно, Альфред Боровські. У 1854 році Галицьке музичне товариство відкрило консерваторію, у якій клас флейти, гобоя і кларнета очолив Карл Брунгофер. З таким неймовірно цікавим епізодом життя міста пов'язані імена самобутніх артистів, педагогів – виконавців на духових інструментах Антоніна Вейнерта, Міхала Яцковські, гобоїста Йозефа Допплера, Юзефа Башни, Франца Поллака, Доктора Кробсгофера, Альфреда Боровські, валторніста Вінченца Кітри, батька та сина Маковців, гобоїстів і бассетгорністів Шалька, Лаїно, Альшера та інших музикантів [18, с. 9].

Найяскравішими фактами, що характеризують розвиток духового мистецтва Львівщини в означений період, можна вважати наступні події. У 1821-му і 1824-му роках у Львові в родині військового диригента народилися світові знаменитості – артисти, флейтисти і композитори Франц і Карл Допплери. Тут формувалися їхні перші музичні враження, розпочалася професійна освіта, пройшли дебютні концерти. Незважаючи на те, що в подальшому Франц Допплер обіймав посади диригента Національного театру у Пешті, головного балетного диригента оперного театру, соліста оркестру і професора флейти у консерваторії Відня, а Карл Допплер – директора театру у Штутгарті, брати завжди знаходили час навідуватися до Львова із сольними концертами, постановками опер, зокрема, сценічних творів Франца Допплера «Беньовський» і «Ванда» [17].

Флейтова музика братів у наш час заслуженого входить до скарбниці шедеврів світового флейтового репертуару. Але значення творчості видатних

флейтистів для краю на цьому не вичерпується. Отримавши ґрунтовну освіту у батька і, можливо, в класі відомого на той час львівського педагога-флейтиста і концертуючого артиста Міхала Яцковскі, Франц Допплер передає місту найцінніший дарунок – свого наступника – Ентоні Шпатта (1860–1919), який після завершення навчання у Віденській консерваторії і тривалої музичної практики в оркестрах Відня прибуває на запрошення диригента Ярецького до Львова, щоб обійняти посади соліста театрального оркестру і педагога в консерваторії Галицького музичного товариства [19, с. 73].

В перших сольних концертах у Львові в 1894 році Ентоні Шпатт виконує Сюїту h-moll Й. С. Баха і «Валаську фантазію» Франца Допплера. У подальшому твори Ф. Допплера стають основою педагогічного репертуару нового викладача поряд з композиціями Й.С. Баха, В.А. Моцарта, К. Сен-Санса, В. Поппа. Студентами часто виконуються «Колискова», «Угорська пасторальна фантазія» чи Серенада для флейти, валторни і фортепіано Ф. Допплера. Разом з педагогами Фердинандом Лянгом і Станіславом Шером Ентоні Шпатту вдалося створити самобутню духову школу зі значними професійними здобутками. Одним з кращих випускників-фахівців став Євгеніуш Товарніцкі, який продовжив навчання в Паризькій консерваторії в класі Марселя Муаза, в подальшому став автором «Школи гри» в трьох частинах, «Школи навчання гри на флейті-пікколо», підготував «Довідник про духові інструменти від А до Я», працював у консерваторіях Львова, пізніше – Кракова [17].

До перших відомих композицій, написаних для духових інструментів у Львові, належать твори переважно 1820-х років. Це «Фантазія для флейти і фортепіано на теми з опери «Чорне доміно» Міхала Яцковскі, Рондо Франца Ксавера Моцарта, «Фантазія та теми з опер «Ріголетто» та «Ернані» Дж. Верді, «Інтродукція та варіація на тему чакони» для духових

інструментів з фортепіано Жана Рукгабера — директора Галицького музичного товариства, учня Яна Непомука Гуммеля [21].

2.2. Західноєвропейські мистецькі контакти Львова та поповнення інструментарію

На противагу землям Центральної, Східної та Південної України духові класи Львова тісніше контактували з мистецтвом Відня, Будапешту, Варшави, Праги, Парижа, Амстердама, Мюнхена, інших музичних центрів. Досить звернути увагу на місцевих педагогів або виконавців на духових інструментах, які відвідували з концертами Львів у ХІХ столітті. Наприклад, варшав'янин Антонін Вейнерт у 1800-му році, парижани шевальє де Поліньї, Луї Фогель – у 1819 році, віденець Йозеф Вольфрам – у 1825 році, парижанин Чурба – у 1832 році, амстердамець Леддер – у 1838 році. Це все були відомі артисти, концертанти-духовики, які приїзджали до Львова зі своїми сольними програмами [23, с. 200].

Прогресивність та широта поглядів львів'ян виявилася навіть у такому цікавому факті. Перший інструмент щойно створеної улюблениці Теобальда Бьома – моделі альтової флейти – був замовлений і куплений у січні 1858 року саме львівським флейтистом Марселієм Цемірські, про що залишився запис у конторських книгах винахідника. На цьому факті варто зупинитися трошки детальніше, адже львівські замовники придбали у бьомівській майстерні безпрецедентно велику кількість інструментів в перші роки після визначної реформи духових інструментів, що викликала спочатку цілком неоднозначну реакцію в музичному світі. Такою кількістю бьомівських інструментів в той час могли похвалитися лише музичні заклади Нью-Йорка або Санкт-Петербурга. Здавалось би цілком несподівано, зважаючи на розпал боротьби в середині ХІХ століття за першість в Австрії обернено-конічних моделей духових інструментів, практично повне

ігнорування творінь Бьома у Відні і більшості інших великих міст Австро-Угорщини, львів'яни виявляють значну цікавість до новітньої технології і замовляють у Теобальда Бьома аж п'ять інструментів протягом всього-навсього трьох років (1855–1858), охоплюючи практично весь спектр представлених пропозицій майстра – від срібних флейт з клапанами «до» – інструментів з клапаном «сі» – до гренадирової флейти зі срібними клапанами і власне вже вказаної першої зі створених Бьомом альтових флейт. Теобальд Бьом вніс львівських замовників до числа своїх постійних клієнтів і надавав їм зручні знижки на наступні покупки інструментів у його майстерні [22, с. 72].

Праправнук Теобальда Бьома Людвіг Бьом вважає сьогодні, що львівські клієнти Теобальда придбали значно більше інструментів. Лише збережені записи в конторських книгах майстра обриваються в лютому 1859 року, а частково відновлені аж за період 1876–1879 років [17].

2.3. Роль аматорів у концертному житті. Перший філармонічний оркестр

У Львівському мистецькому середовищі середини ХІХ століття ми спостерігаємо яскраві прогресивні тенденції: цікавість до досягнень науки та техніки, до постійного оновлення, бажання рухатися у злагоді з часом, не відставати від передових ідей епохи, бути сучасним і універсальним. Але своєрідним і специфічним видається інше. Такі прагнення формувалися не у пошуках, стараннях чи роботі професіоналів-духовиків, а скоріше в осередках аматорського руху і захоплень, в праці інтелектуалів, часто не пов'язаних у своїй професійній роботі безпосередньо з музичним фахом. Діяльність прямих фахівців не спішить виходити за межі існуючої традиції, поступово провінціалізуючись. Відіграє роль лише інструмент у руках

успішних і заможних цінителів мистецтв. Вона надто залежна від існуючих устоїв, авторитетів, надто несамостійна і квола [25, с. 44].

У 1850-ті роки кар'єра братів Допплерів досягає свого піку. Вони періодично відвідують Львів з концертами і залишаючись відданими традиційному інструментарію дають привід місцевим фахівцям не турбуватися про майбутнє. Відтак, всередині ХІХ століття неповторними та сенсаційними місцевими подіями, пов'язаними з духовим мистецтвом, визначаються заходи і вчинки саме любителів, amatorів інструментального мистецтва. Наприклад, доктор Кробсгофер, секретар-референт прокуратури Львова, захоплює публіку грою власних флейтових композицій, про що у вишуканих епітетах, серед них – «надзвичайної довершеності смак, віртуозна спритність», – повідомляють друковані видання. Найпопулярніший композитор тогочасного Львова, засновник товариства «Друзі музики», Жан Рукгабер присвячує свої духові композиції графу Георгу Етьєну Аслану. Виявляють значну цікавість до духових інструментів відомі діячі української культури Порфирій Бажанський і Остап Нижанківський. А ботанік Марселій Цемірські вивчає будову і звучання експериментальних інструментів та порівнює досконалість конструкції тільки що винайдених циліндричних – дерев'яних та срібних флейт Теобальда Бьома [17].

Високим розквітом музично-виконавського мистецтва у Львові можна вважати період з другої половини ХІХ століття до перших десятиліть ХХ століття. Це період заснування консерваторії Галицького музичного товариства (мова іде про 1854 рік), створення оперного театру (1872), оркестр якого налічував 30 музикантів, функціонування філармонії (1902). У першій Львівській філармонії працювали артисти-духовики, які часто виступали як солісти у супроводі оркестру. Це флейтист Й. Стропніцкі, кларнетист Л. Челянські, трубачі Й. Харті, Й. Фюхрлінг, валторніст Р. де Радіо, тромбоніст К. Фішер [20].

Перший філармонічний оркестр працював у театрі Скарбка (рис. 5).

Рис. 5

Перший філармонічний оркестр Львова

В консерваторії Галицького музичного товариства в останні десятиліття XIX століття формується уже повноцінний викладацький склад закладу з педагогами Карлом Фердинандом Лянгом, пізніше Ентоні Шпаттом, Францом Мульєром, Станіславом Шером, Євгеніушем Товарніцкі (флейта), Францом Фуглем (гобой, літаври), Францішеком Лінкою (кларнет), Рудольфом Раабом (фагот), Францішеком Керчеком (валторна) та інші [20].

2.4. Виготовлення духових інструментів на Львівщині та функціонування періодичного видання «Оркестр»

На початку XX століття відкриваються ще два заклади вищої освіти: Львівський музичний інститут імені К. Шимановського – у 1902 році і Вищий музичний інститут імені М. Лисенка – у 1903 році. Кращі випускники духових класів Львова отримували у той час доступ до продовження освіти в західноєвропейських країнах, зокрема, у Франції [33, с. 19].

Значна популярність навчання гри на духових інструментах спонукала до створення в місті і краї фабрик духових інструментів. Відомі дві фабрики

– Ф. Зебека і Ю. Негера. У 1930 році було засновано також періодичне видання – журнал «Оркестр». Цей журнал був присвячений моніторингу праці чисельних галицьких професійних, військових, аматорських, дитячих духових оркестрів, широку діяльність яких із захопленням висвітлює Я. Ярославенко в книзі «Як заложити дуту оркестру» та С. Людкевич у статті «Рефлексії з нагоди фестивалю духових оркестрів у Львові». Виконавський професіоналізм, талант артистів-духовиків відобразилися і в композиторській праці відомих львівських митців, що присвятили твори духовим інструментам: Ф.К. Моцарта, Ж. Рукгабера, А. Солтиса, Я. Вінцковського, Т. Шеліговські, В. Фрімана, Т.З. Кассерна, В. Кшемєньські, А. Нікодемівича, Б. Шеффера та ін. [20].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ДУХОВОГО МИСТЕЦТВА ЛЬВІВЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛ. ХХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТ.

3.1. Обмеження і переваги «совєтського» режиму

Кінець 30-х та 40-ві роки ХХ століття стали справжнім потрясінням, катастрофою для населення України. Жахіття війни були щедро доповнені десятиліттями репресій, ідеологічних чисток, геноциду, тривалих злиднів і безправності. Навчання і виконавство на духових інструментах також отримало цілий ряд обмежень. Вони стосувалися втрати зв'язків з цивілізованим світом, переходом на автономну роботу, а відтак – поступовим зростанням консервативності педагогічних методів, репертуарними обмеженнями, бідністю інструментарію, тенденційністю, недостатчею навчальної літератури, ідеологічним тиском, заборонами. Для будь-якого серйозного професійного зростання чи праці необхідно було отримати рідкісний дозвіл з Москви, який часто цілком віддалено стосувався професійних питань. Жорстокість тоталітарного режиму безпосередньо відчули на собі ряд музикантів, в тому числі виконавців і педагогів-духовиків. Серед них – О. Химиченко, Є. Товарніцкі, Д. Біда й інші відомі львівські артисти-духовики. Поряд зі значним негативом, який несла зі собою радянська епоха, не варто ігнорувати і деякі позитивні зміни, що були впроваджені в цей період [17].

В 1939 році на основі об'єднання трьох вищих музичних навчальних закладів Львова була створена Львівська державна консерваторія, якій в 1944 році було присвоєно ім'я Миколи Лисенка. Жорстка дисципліна, тотальний контроль, притаманний новій владі, сформували чітку, вельми розвинуту систему музичних навчальних закладів – від музичних шкіл і студій, музичних училищ, до консерваторій, інститутів і університетів

культури. Були розроблені обов'язкові навчальні плани, що вимагали «безкомпромісної довіри скурпульозного дотримати». Один з перших курсів методики гри на духових інструментах і програми по класах гри на духових інструментах були розроблені ще в 1940-х роках. Так звана «советська» пропаганда потребувала яскравих свідчень перемог соціалістичного суспільства в різних галузях професійної діяльності, в тому числі і в мистецькій сфері. Проводилися чіткі статистичні підрахунки перемог радянських артистів, в тому числі духовиків, порівнювалися успіхи Союзного Союзу з успіхами інших держав [34, с. 153].

3.2. Репертуарна палітра

Поступово цілеспрямовано збагачується вітчизняний репертуар духовиків. Музично-виконавські професії переживають діяльнісні розгалуження на окремі підвиди – педагогічне, оркестрове, науково-дослідницьке, сольоно-концертне спрямування.

Особливо показовий прогрес в духовому мистецтві останніх семидесяти років виявився в поглибленні співпраці артистів і композиторів. За цей час зацікавлення духовими інструментами, уже не оркестровими, а сольоночними чи ансамблевими інструментами відомих митців свідчить про доволі високий загальний рівень виконавства і появу яскравих харизматичних віртуозів в українському мистецькому середовищі [42, с. 16].

На межі ХІХ–ХХ століть з'являються твори Ф. Якименка, Б. Підгорецького, Л. Лісовського. У 1920–1930-х роках – Варіації на українську тему А. Гозенпуда, Сюїта В. Томіліна, Гавот Б. Лятошинського, Сюїта О. Свешнікова, п'єси О. Чишка, А. Андрєєва. Нову сторінку в концертному жанрі в Україні презентували подвійний «Concerto piccolo» для флейти, англійського ріжка і фагота Г. Таранова, Концерт Н. Прусліна [41, с. 28].

Значного авторитету і популярності здобула Україні і світі творчість Рейнгольда Глієра – автора численних опер, балетів, симфоній. Відомим є листування композитора і педагога Львівської консерваторії, дипломанта першого ступеня Першого всесоюзного конкурсу Федора Прохачова з питань поповнення репертуару. До сьогоднішнього дня не втратили популярності «Вальс», «Мелодія», «Танець змії» з опери композитора «Шах-Сенем» [38, с. 84].

Вихованець і наступник Федора Прохачова у Львівській державній консерваторії, соліст оркестрів Київського оперного театру, Ленінградської філармонії, заслужений артист Дмитро Біда надихнув на створення композитором Романом Сімовичем чотиричастинного Концерту для флейти і симфонічного оркестру. Один з кращих учнів віртуоза, доцент Львівської консерваторії, соліст філармонічного оркестру Юрій Смірнов захопив своєю віртуозною грою Арама Хачатуряна, і став першим виконавцем концерту Т. Смірнovoї і скерцо Т. Майєрського [17].

Унікальним документом духових шкіл ХХ століття у Львові можна вважати партію першої флейти з концерту №5 Людвіга Бетовена для фортепіано з оркестром, на останній сторінці зібрані підписи усіх солістів філармонії, переважно викладачів консерваторії, що виконували партію протягом ста років (від 1900-го по 2000-й). Безсмертний твір поєднав працю відомих артистів – Е. Шпатта, С. Шера, Є. Товарніцкі, Ф. Прохачова, Д. Біду, І. Левковича, З. Відоняка, Я. Проціва і інших (рис. 6). Особливо вражає той факт, що, зважаючи на особливості історичного шляху Львова, багато музикантів не були знайомі із мистецтвом один одного. Наприклад, ровесники Є. Товарніцкі і Ф. Прохачов [36, с. 9].

Рис. 6

Підписи львівських музикантів-духовиків на оркестровій партії

3.3. Викладачі-духовики Львівської консерваторії. Педагогічний талант флейтиста Федора Прохачова

У 1939 році на базі трьох вищих музичних закладів Львова була створена Львівська державна консерваторія імені М. Лисенка, до якої було залучено кращі музичні кадри. Класи духових інструментів закладу сформувалися у 1940-х роках. До їх складу ввійшли Ф. Прохачов, у подальшому Д. Біда (флейта), Г. Могила, Н. Терентьєв (гобой), Д. Хабаль, О. Васільєв (кларнет), І. Мері, М. Тополь (фагот), Ф. Жубр (труба), В. Прядкін (валторна), П. Гуляєв (тромбон), Б. Шейко (ударні інструменти). Викладачі духових та ударних інструментів Львівської державної консерваторії були талановитими та досвідченими музикантами, переважно одночасно артистами оркестрів філармонії або оперного театру [44, с. 140].

З'ясувати методи роботи викладачів-духовиків консерваторії 1940–1950-х років дає змогу недавно віднайдений музичний архів Федора Прохачова, педагога, який працював у закладі відразу у повоєнний час. Він завершив у 1930 році навчання в Харківській консерваторії. Очевидно одним

з викладачів музиканта був відомий артист Б. Кричевський – випускник Петербурзької консерваторії. Адже серед нотної бібліотеки Федора Прохачова віднайдено ряд збірників нот з особистою печаткою Б. Кричевського. У 1931 році музиканта запрошують працювати у Харківську філармонію. Паралельно з 1934 року музикант викладає у Харківській консерваторії. Протягом цього часу професійна діяльність артиста була перервана війною. У 1943 році Ф. Прохачов потрапляє на фронт, звідки повертається до Львова і отримує посаду викладача у Львівській державній консерваторії у 1945 році [17].

Варто згадати, що на знаменитому Першому всесоюзному конкурсі виконавців на духових інструментах, який проходив у Москві з 12 по 20 березня 1941 року, Ф. Прохачов виборов звання лауреата. Диригент симфонічного оркестру Большого театру Я. Голованов запропонував Ф. Прохачову посаду артиста оркестру, але прикрі обставини, війна перервали в той час плани музиканта [44, с. 140].

Після війни, останні роки свого недовгого життя Ф. Прохачов віддав педагогічній праці у Львівській державній консерваторії. Доля пропонує йому в цей час ще один шанс реалізувати його мистецький потенціал, цього разу в якості педагога. Заняття зі студентом Д. Бідою, який у подальшому став солістом Заслуженого симфонічного оркестру Ленінградської філармонії, зростаючий талант якого привертав все більшу увагу музичної громадськості, дали змогу майстрові не лише на його гідну професійну реалізацію, але й принесли велике моральне і естетичне задоволення.

В обласному державному архіві Львівської області серед протоколів засідання оркестрової кафедри консерваторії зберігся документ про проведення методичних зборів оркестрової кафедри від 27 грудня 1948 року. Одним з головних питань зборів було проведення відкритого уроку старшого викладача Ф. Прохачова зі студентом Д. Бідою. Протокол виявляє грані педагогічного методу викладача, який вимагає під час уроку підпорядкувати

досягненню виразності всі технічні засоби його студента. Одночасно викладач постійно працює і над покращенням чистоти звучання інструмента у Д. Біди. Цей документ не лише знайомить нас з творчим підходом педагога Ф. Прохачова, але й зображає ставлення до майстра його студента й інших викладачів оркестрової кафедри Львівської державної консерваторії в тому далекому 1948 році [44, с. 140].

Дмитро Біда в подальшому неодноразово згадував про велику і навіть визначальну роль Ф. Прохачова в його професійному зростанні. В часописі «Вільна Україна» Д. Біда розповідав: «Минув лише рік, як я демобілізувався з Радянської Армії, і поступив у Львівську консерваторію, але це плідотворний рік. За допомогою доцента Ф. Прохачова я наздогнав втрачене. Я, що колись насвистував на пастушій сопілці, оволодів майстерністю гри на флейті. Теорія доповнила практику. Збагатився мій репертуар. Я неодноразово з успіхом виступав перед львів'янами. Мені аплодував Київ. А в кінці жовтня мене, як кращого флейтиста, посилають на показ консерваторії у Ленінград» [17].

Андрій Карп'як зазначає: «У 1990-х роках мені випала чудова нагода спілкуватися з Іваном Федоровичем Ляшенком, видатним музикознавцем, який тривалий час займав посаду ректора Київської консерваторії. Він признався мені тоді, що в студентські роки захоплювався мистецтвом Федора Прохачова, його неповторним виконанням, зокрема, був на концертах, де Ф. Прохачов виконував Сюїту h-moll Й. С. Баха, інші композиції. Іван Федорович Ляшенко висловлював велике бажання навчатися у прославленого майстра. Але Ф. Прохачов погоджувався взяти у свій клас лише у випадку цілковитого зосередження на виконавській діяльності і відмові Івана Федоровича Ляшенка від одночасного навчання на кафедрі музикознавства» [17]. Тому їхні ближчі контакти як викладача і учня в подальшому не склалися.

Незвичайно доповнює факти високого професійоналізму в роботі, довіри поваги, щирості у відносинах між викладачем та його вихованцями знайомство з нотною бібліотекою Ф. Прохачова. Насамперед, вражає оригінальність, кількість, розмаїтість сольного репертуару, що перебував в особистостому архіві педагога. Очевидно, фахівець оберігав, слідкував, методично поповнював нотну бібліотеку, часто переписуючи дуже якісним і скрупульозним рідкісні, цінні, на його думку, композиції. Привертає увагу те, що багато збірників походять з часу навчання та праці Ф. Прохачова у Харкові. Велика кількість була придбана пізніше. Окрему частину нотної літератури варто, напевно, назвати трофейною. Напевно, він її привіз з Німеччини. Видається, що власне вона була привезена з-за кордону або придбана за схожих обставин [29, с. 8].

Знайомство з нотною бібліотекою Ф. Прохачова може здивувати сучасного фахівця її цілковитою відмінністю від виконуваного і популярного сьогодні репертуару. Разом з тим назвати цю літературу застарілою, малоефективною чи низькохудожньою також не буде правильно. Серед цікавих самобутніх творів, збережених українським педагогом, зустрічаємо композиції великої форми Ф. Бюхнера, А. Бурозе, Е. Пріля, Р. Тільмеця, Концертіно В. Кочетова, Фантазію С. Шевченко, «Ескізи» М. Черепніна, «Фантазію на російські теми» К. Хайнемеєра, мініатюри А. Грюнвальда, «Соловей» Й. Донжона, п'єси Т. Акименко, Е. Кронке, Ф. Сабатіля, А. Крантца та багатьох інших композиторів, про яких сьогодні значно менше є відомо в професійному середовищі [17].

Показово, що відразу у збірниках зустрічаємо анотації – настанови педагога, які вирізняються детальністю, конкретними порадами про методи вивчення твору, пропозиціями супутньої інструктивної літератури, вправами у допомогу опануванню технічними завданнями і долання проблем виконання композицій. Дивує і водночас захоплює цілеспрямованість і методичність фахівця, актуальність його порад, своєрідний, навіть новітній

підхід до вирішення тих чи інших виконавських питань. Відчувається наявність гармонійного, виваженого контакту у викладацькому стилі Ф. Прохачова, праці над художнім образом композиції і виправданістю застосування у цілях здобуття високої мистецької мети технічно-позиційного матеріалу в навчальному процесі. Такий підхід українського музиканта спростовує ряд переконань сучасних спеціалістів про спрямування духової музичної педагогіки першої половини ХХ століття лише до обмеженого прагнення виховання суто оркестрових кадрів. Ряд видань, що раніше належали Ф. Прохачову, були подаровані Дмитру Біді і містять дарчий підпис педагога [17].

Власне нотні збірники, окремі флейтові видання, що були раніше власністю Федора Прохачова, після раптової передчасної смерті майстра, почали становити більшу частину бібліотеки самого Дмитра Біді — в час його праці в навчальних музичних закладах Львова і Ленінграда. Артист переймає в свого вчителя звичку залишати на доданих листках у примірниках нот помітки, зауваження, цікаву інформацію про композитора і твір. Зустрічаються тут і звіти про творчу і педагогічну діяльність, і плани, задуми на наступний період роботи флейтиста [44, с. 141].

Незважаючи на коротке, сповнене тривою, втрат надій життя, Прохачов завжди залишався відданим обраній справі. В найскладніші епізоди свого існування він продовжував спокійно, виважено працювати над удосконаленням кращих професійних рис і був винагороджений значним педагогічним досягненням, яке залишить його постать в пам'яті наступних поколінь як глибоку вдячність викладачеві визначного флейтиста Дмитра Біді за його любов до мистецтва [17].

22 травня 1952 року на засіданні оркестрової кафедри Львівської державної консерваторії було виокремлено секцію духових інструментів. Керівником секції був обраний виконуючий обов'язки доцента П.С. Гуляєв, випускник Московської державної консерваторії, де він навчався в класі

проф. В. М. Блажевича, артист оркестрів філармоній Москви, Сталінграда, Свердловська, Алма-Ати, Ялти, Горького і Львова [40].

Кінець 1950-х – початок 1960-х років принесли із собою оновлення викладацького складу секції духових та ударних інструментів. Розпочинають педагогічну роботу у консерваторії Ю. І. Смірнов, І. А. Левкович (викладачі класу флейти), В. Б. Цайтц (клас гобоя), К. Геннел, В. М. Носов (клас кларнета), В. М. Семеніченко (клас фагота), В. О. Швець (клас труби), С. Ганич (клас тромбона), О. В. Борзенков (клас ударних інструментів) [17].

Кандидат мистецтвознавства, професор Володимир Миколайович Семеніченко (клас М. М. Тополя, в аспірантурі Київської державної консерваторії навчався у В. Яблонського та М. Літвінова), та у подальшому Ф. В. Жубр змінили П. С. Гуляєва на посаді завідувача секції [17].

Рис. 7

Кафедра духових та ударних інструментів
Львівської державної консерваторії (1969 р.)

3.4. Трубач і педагог Владислав Швець

Серед тодішнього викладацького складу секції, а пізніше кафедри духових та ударних інструментів привертає увагу постать Владислава Олександровича Швеця. Владислав Швець – видатний музикант, педагог, пройшов нелегкими дорогами війни, яку завершив у Відні, але ще деякий час після того залишався на військовій службі. В столиці Австрії доля звела його з відомим композитором Францом Легаром [44, с. 141].

Владислав Швець розпочав заняття музикою ще в юнацькому віці, тож природна обдарованість дозволила йому стати відмінним трубачем – спочатку військовим, потім – цивільним, професійним музикантом, солістом оркестру Львівського оперного театру. Владислав Швець закінчив культурно-освітній технікум і Львівську державну консерваторію в класі Ф. В. Жубра. З 1961 року він став викладачем, заступником директора Середньої спеціальної музичної школи-інтернату, з 1966 року – викладачем консерваторії, згодом – деканом оркестрового факультету [17].

Наступні десятиліття В. Швець вів активну викладацьку і методичну роботу, також був надзвичайно активним у громадській діяльності. На межі 1960–1970-х років, у пору зрілості, сформувалося його педагогічне кредо. В. Швець робить серію глибоких, цікавих за змістом доповідей на конференціях, полемізує з відомими авторитетами, наприклад, Миколою Бердєєвим, видає низку цінних методичних розробок, працює в складі журі конкурсів, оглядів, фестивалів [44, с. 141]. З 1985 року – доцент, з 1998 – професор Львівської консерваторії. Кількість його випускників перевищила сотню. Серед них – багато лауреатів конкурсів, багато музикантів, відзначених почесними званнями (Ярослав Кшижевський, Роман Наконечний та інші). «Школа гри на трубі», яку сформував професор В. Швець показала свою життєвість, прогресивність, а її творчі принципи продовжують розвивати його випускники [30].

3.5. Гобоїст, педагог і композитор Вячеслав Цайц

За словами одного з студентів-кларнетистів секції духових та ударних інструментів, що поступив на перший курс у 1963 році, вступників викликали у заклад раніше, за два тижні до початку навчання – на допомогу по прибиранню нового приміщення консерваторії після ремонту [44].

Справа в тому, що з 1963 року Львівська консерваторія отримала нове приміщення по вулиці Бойка (тепер – Нижанківського, 5), де раніше розташовувалася Вища школа Комуністичної партії України. Тоді у творчої громадськості міста розділилися думки відносно того, чи варто було ректору Миколі Колесі переселятися в нове приміщення, яке зовсім не було пристосоване для забезпечення навчання музикантів [17].

І дійсно, в новому приміщенні не було справжнього концертного залу для якісного музикування, не було малого залу для академконцертів. Відсутні були пристосовані до навчання відповідні музичні кабінети. Натомість в старому приміщенні консерваторії був концертний зал, хоч він і ділився з потребами філармонії. Та і взагалі все старе приміщення на вулиці Чайковського було рідним і звичним, принаймні здавалося тоді таким тодішнім і педагогам, і студентам [44].

І все ж таки в подальшому житті показало, що рішення перейти в нове приміщення було сміливим і правильним кроком Миколи Колеси. Безперечно, не обійшлося без проблем. Великий зал не був акустично придатним для виступів, що викликало незадоволення як викладачів, так і концертантів-студентів. Мешканці сусідніх з консерваторією житлових будинків не спроможні були витерпіти цілодобові звукові екзакуції, що лилися з вікон консерваторії, і скаржилися на це в різні інстанції. Як наслідок з'явилося розпорядження ректора про новий режим занять в приміщенні – при закритих вікнах, ранішні і пізні заняття заборонялися [17].

Але потрохи все нормалізувалося, сусіди звикли до гам, колоратур, фуг і рапсодій. Великий зал відремонтували, акустично пристосували відносно базових норм. З двох сусідніх класів зробили один – малий зал. І от власне з цього часу є досить цікаве фото 1963 року (рис. 8). На ньому зображено внутрішній двір Львівської консерваторії і студентський духовий оркестр консерваторії з керівником Володимиром Миколайовичем Семеніченком. Цікава фотографія й тим, що ми бачимо серед складу музикантів – тодішніх студентів – відомих в подальшому митців, серед них – флейтисти – Юрій Вовк та Гейза Галанта, кларнетисти – Ігор Проців, В. Онуфрієнко, Олександр Щур, трубачі Царук, Садовий, Нагірний [17].

Рис. 8

Студентський духовий оркестр консерваторії (1963 р.)
Керівник – Семеніченко В. М.

Тодішній гуртожиток консерваторії знаходився у центрі, на вулиці Жовтневій (тепер – Дорошенка, 63). На першому поверсі приміщення розташовувалися приватні квартири, на другому – кімнати гуртожитку для студенток і приміщення коменданта, на третьому – знаходилися чотири кімнати для хлопців, кухня, санітарні приміщення [17].

В одну кімнату селили біля п'ятнадцяти студентів. Умови проживання вражали своєю аскетичністю: металеві ліжка солдатського типу, невеличкі тумбочки для зберігання власних речей. В центрі кімнати – два столи для праці та харчування. Кімнат для занять бракувало. Умови для самовдосконалення духовиків не вражали комфортом і залишали бажати кращого. Поряд з цим, зростання класів духових інструментів, успіхи викладачів і студентів-духовиків наблизили створення у 1965 році кафедри духових та ударних інструментів Львівської державної консерваторії. Підрозділ очолив В. В. Прядкін, вихованець Харківської та Львівської консерваторій, клас В. Кокотова, а починаючи з 1969 року, протягом 45 років кафедрою незмінно керував заслужений діяч мистецтв України, професор Вячеслав Борисович Цайц (рис. 9) [44; 48].

Рис. 9

Кафедра духових та ударних інструментів (1977 р.)

Вячеслав Борисович Цайц (1937–2018) – яскравий виконавець, педагог, композитор. Він закінчив в 1961 році історико-теоретичний факультет і духову секцію в класі гобоя Н. В. Терентьева. В 1957–1971 роках В. Б. Цайц працював солістом симфонічного оркестру Львівської філармонії. З 1961 року він викладає у Львівській державній консерваторії. Клас професора закінчили близько шістдесяті музикантів, багато з яких стали

лауреатами міжнародних і республіканських конкурсів. Вячеслав Борисович – заслужений діяч мистецтв України, професор, автор наукових статей, творів концертного репертуару, зокрема, відомого Концертино для гобоя та оркестру, етюдів, обробок, перекладів. Серед доповідей на міжнародних наукових конференціях вирізняється виступ Вячеслава Борисовича під час V Міжнародного фестивалю виконавців на духових інструментах в місті Катуніце (Болгарія) з доповіддю на тему «Виконавство на духових інструментах в західному регіоні України» [44].

Рис. 10

Виступ В. Б. Цайца у супроводі Камерного оркестру Львівської державної консерваторії у місті Ланцута (Польща)

3.6. Педагогічна, виконавська й наукова робота викладачів-духовиків на сучасному етапі

На межі тисячоліть у консерваторії в різний час працюють педагоги В. С. Жолубак, З. О. Відоняк, народний артист України, професор О. С. Кудряшов (флейта), В. О. Гінзбург, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства доцент Л. М. Закопець (гобой, камерний ансамбль), М. В. Мар'яш, А. Я. Сенькович (кларнет), кандидати

мистецтвознавства, доценти І. С. Гишка, П. В. Вакалюк (труба) [6, с. 14], заслужений діяч мистецтв України, доцент В. С. Антонів, С. І. Кисилевич (валторна), Л. О. Меленець, В. В. Луценко (тромбон) [17].

У 1994 році при кафедрі відкривається новий десятий фаховий профіль – саксофон (викладачі Я. Проців, О. Г. Бондарчук, нині – Д. П. Максименко).

Рис. 11

Кафедра духових та ударних інструментів (1993 р.)

З часу відкриття кафедри на денній та заочній формах навчання було підготовлено близько тисячі фахівців, що працювали та продовжують працювати в оркестрах, мистецьких і навчальних закладах України, Європи, Америки, Азії. Високий рівень духової виконавської культури Львова сприяв появі нового репертуару для духових інструментів, створеного львівськими композиторами Р. Сімовичем, М. Скориком, М. Копитманом, В. Цайтцом, В. Камінським, О. Козаренком, Б. Фроляк, І. Небесним, В. Квасневським, Л. Сидоренко, Б. Борисенком, О. Криволап, Л. Думою та ін. [24; 26; 27; 44].

Зусиллями музичної громадськості Львова й, зокрема, кафедри духових та ударних інструментів були започатковані та систематично проводяться міжнародні конкурси молодих виконавців на духових інструментах – імені Дмитра Біди, імені Степана Ганича, Всеукраїнський конкурс камерних

ансамблів духових та ударних інструментів імені Франца та Карла Допплерів, змагання кларнетистів за сприяння фірми Selmer [17].

Починаючи з 2014 року, кафедру духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії очолює доктор мистецтвознавства, професор Андрій Ярославович Карпяк. В останні роки активізувалася наукова робота професорсько-викладацького складу кафедри, набув підсумування виконавсько-методичний досвід духовиків-виконавців.

Так, були захищені дисертації А. Я. Карпяком, І. С. Гишкою, О. І. Вар'янком, П. В. Вакалюком, О. Ф. Павленко, В. Г. Старком, Д. Б. Олійником, Д. П. Максименком. Інтенсифікувалися концертні виступи викладачів та студентів кафедри [17].

Показово, що серед випускників кафедри з'являється цілий ряд артистів, які завдяки неабияким здібностям, підготовці та цілеспрямованій праці досягли посад у престижних концертних закладах світу. Серед таких – М. Семотюк (клас професора А. Я. Карпяка), Т. Демчишин (клас професора Ю. В. Корчинського), О. Попович (клас професора В. О. Швеця та доцента І. С. Гишки), М. Саковський (клас старшого викладача С. Ганича), О. Трофимович (клас старшого викладача Л. О. Меленця), О. Ющук (клас старшого викладача О. Є. Савельєва), Т. Мельниченко (клас професора Б. М. Олійника) та інші [20].

Значну роль у діяльності кафедри відіграє високий професійний рівень досвідчених концертмейстерів Наталії Вакули, Наталії Мартинової, Людмили Сидір, Наталії Якимів, Оксани Николин, Анни Шевчук та молодих талановитих фахівців Ірини Кірчанової, Лідії Застріжної.

Нині на кафедрі духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка працюють доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри духових та ударних інструментів Андрій Карпяк (флейта), кандидат мистецтвознавства, доцент Олена Павленко (флейта), заслужений артист України, старший викладач

Роман Левчак (флейта), старший викладач Віктор Білас (гобой), заслужений працівник культури України, професор Юрій Корчинський (кларнет), заслужений артист України, доцент Ігор Проців (кларнет), старший викладач Василь Борецький (кларнет), кандидат мистецтвознавства, доцент Володимир Старко (фагот), старший викладач Назар Базів (валторна), заслужений артист України, професор Роман Наконечний (труба), кандидат мистецтвознавства, старший викладач Олег Вар'янюк (труба), старший викладач Олександр Савельєв (тромбон), старший викладач Іван Прищепа (тромбон), кандидат мистецтвознавства, доцент Дмитро Максименко (саксофон), заслужений артист України, професор Борис Олійник (ударні інструменти), кандидат мистецтвознавства, старший викладач Дмитро Олійник (ударні інструменти) [20].

Рис. 12

Журі I Всеукраїнського конкурсу камерних ансамблів духових та ударних інструментів імені Ф. та К. Доплерів (7–9 квітня 2016 р.).

Зліва направо: Наконечний Р. М. (Львів), Вовк Р. А. (Київ), Карпяк А. Я. (Львів), Буркацький З. П. (Одеса), Олійник Б. М. (Львів)

3.7. Творчі колективи кафедри духових та ударних інструментів

Одним з яскравих прикладів сьогоdnішнього концертування педагогів та студентів кафедри є діяльність ансамблів духових та ударних інструментів, зокрема, у класах професора Бориса Михайловича Олійника та кандидата мистецтвознавства Дмитра Борисовича Олійника. За словами Бориса Михайловича, найкращим прикладом дуету ударних інструментів служить поєднання марімби та вібрафона. У поєднанні цих інструментів чудово звучать у виконанні вихованців академії Прелюдії для фортепіано Й. С. Баха. Не менш ефектно вони звучать у перекладі німецького ударника та композитора Зігфріда Фінка для двох виконавців на одній марімбі. Цей інструмент має діапазон від 4,5 до 5 октав і довжину до трьох метрів. Найбільш популярною є Прелюдія c-moll. З сучасної музики для дуету ударних інструментів доволі цікавим є твір гротескного характеру «Лоза» французького композитора Е. Сенжерне [20].

У цьому контексті необхідно згадати, що професор Б. М. Олійник отримав почесну місію написати та виконати величезним складом виконавців (80 ударників з оркестрів Києва, Львова, Одеси, Вінниці та ін.) марш-парад-дефіле перед урядовою трибуною. З цієї нагоди був створений 10-хвилинний твір під назвою «Грім барабанів» для барабанів, ліри (металофона) та флейт-пікколо. Соло в цьому ансамблі виконали студенти Львівської музичної академії імені М.Лисенка та військові музиканти-ударники оркестру штабу ПрикВО м. Львова Д. Олійник, Н. Погарлецький, А. Папроцький та Р. Беднарський [20].

Згодом ансамбль ударних інструментів «Olidram» у складі: Борис Олійник, Дмитро Олійник та Роман Беднарський стали постійними учасниками концертних виступів оркестру Львівського Військово-Музичного центру Західного регіону як в Україні так і за її межами [20].

Щодо ансамблів із великою кількістю ударних (близько 40 інструментів), на яких грало лише п'ятеро музикантів, варто згадати твори Н. Жівковича, композицію «Вся іспанська фієста» Ч. Кореа та «Rama 2003» Д. Олійника. Ці композиції виконували студенти ЛНМА на Міжнародному конкурсі камерних ансамблів духових та ударних інструментів імені Допплерів (Львів, 2016). До складу ансамблю входили В. Дудчук, Ю. Шевченко, Р. Демковський, Д. Олійник та З. Гнатчук, їхній виступ був оцінений I премією [20].

Надзвичайно цікавим та складним для виконання є твір «Оро» О. Козаренка, написаний для семи виконавців на ударних інструментах. Багато творів для різних складів ансамблів ударних інструментів створено викладачем кафедри духових та ударних інструментів Д. Олійником [10, с.9].

У 2007 році при Львівській національній музичній академії було створено квіртет саксофоністів «Леосакс». До його складу увійшли Д. Максименко, Л. Максименко, С. Олеха, Ю. Будинкевич. Керівником проєкту став професор В. Б. Цайц. Квіртет активно гастролював, отримав звання лауреата фестивалів «Джаз-фест Поділля» (2007), «Класик модерн» (2008), має низку студійних записів. З 2013 року квіртет виступає у новому складі під керівництвом кандидата мистецтвознавства Д. Максименка [20].

Ще одним репрезентативним ансамблем в контексті духового мистецтва Львівщини є ансамбль флейтистів «Допплер-секстет», названий так на честь знаменитих львів'ян-флейтистів – братів Франца та Карла Допплерів. Цей колектив виник у 1997 році, як відгук на результати дослідження флейтової творчості львів'ян у ХІХ–ХХ століттях («Флейтове мистецтво у музичному житті Львова ХІХ–ХХ ст.»). Згаданий ансамбль під керівництвом лауреатів міжнародних конкурсів флейтистів Андрія Карпяка та Євгена Білецького підготував низку оригінальних концертних програм, що були показані в містах України, Польщі, Німеччини [52].

З 2002 року «Допплер-секстет» починає функціонувати як флейтовий квартет. Він здобуває захоплені відгуки відомих музикантів. Наприклад, у 2003 році, під час концертної поїздки по Німеччині, солістка Нью-Йоркської філармонії Дженні Бакстрессер (флейта) відгукнулася такими словами на один з концертів колективу: «Я була вражена дивовижною віртуозністю цих талановитих, молодих флейтистів! Надзвичайну насолоду приносить виконання творів для квартету флейт, перекладених керівником ансамблю, правдиву радість дарує прослуховування композицій. Я була зачарована, коли вперше їх почула» [20].

Рис. 13

Обкладинка компакт-диску «The Concert in the town of Lions» (2006)

У подальшій діяльності флейтовий квартет здобув низку почесних відзнак, зокрема, звання лауреата Міжнародного конкурсу духових камерних ансамблів (Київ, 2004), випустив компакт-диск «The Concert in the town of Lions» (2006), продовжує брати активну участь у багатьох музичних фестивалях, зокрема, International Youth Music Forum, «КиївМузикФест», «Віртуози», «Контрасти», «Хмельницький камер-фест», співпрацюючи з

відомими українськими композиторами, такими як О. Козаренко, І. Небесний, Л. Сидоренко, О. Серова, С. Пілютіков, О. Войтенко, Б. Борисенко, Б. Синчалов та інші [51].

«Квартет флейт зі Львова – унікальний інструментальний ансамбль у всеукраїнському вимірі. Навіть не ансамбль, скоріше єдиний інструмент, дивовижний «живий орган», що твориться в енергії чотирьох творчих воель, об'єднаних спільною тембральною барвою. Очевидно, особлива м'якість і глибина звучання колективу формується під впливом звукового ідеалу керівника, який немов продовжується у своїх учнях, укрупнюється в їхній грі. Надзвичайна злагодженість виконань (особливо захоплююча у віртуозних епізодах), інтегрованість підходу до твору відкриває перед Львівським ансамблем флейт найскладніші партитури, ілюструє композиторську творчість, збагачує палітру камерного музикування в Україні ще однією оригінальною складовою» [20] – так відгукувався про цей колектив доктор мистецтвознавства, професор Олександр Козаренко.

З 2008 року ансамбль знову стає секстетом (рис. 13). У репертуарі колективу – твори Франца та Карла Допплерів, барокових та класичних композицій, а також музика авторів ХХ–ХХІ століть Е. Боцца, Ж. Кастерета, М.- П. Дюбуа, Г. Ясініцкі та ін. У складі ансамблю – викладачі та студенти: Андрій Карпак, Євген Білецький, Жанна Лень, Володимир Луценко, Георгій Лошаков, Михайло Сосновський [52].

Діяльність «Допплер-секстету» висвітлена у багатьох українських та зарубіжних виданнях, зокрема, у газеті «Ruch muzyczny», журналах «Flöte aktuell», «Дзвін», «Джаз» та ін.

Із 2015 році при ЛНМА ім. М. Лисенка працює Диксиленд – студентський колектив, що включає дерев'яні та мідні інструменти. Художнім керівником колективу є старший викладач кафедри духових і ударних інструментів Віктор Іванович Білас. Учасниками Диксиленду у різні роки були Віталій Прусак (кларнет), Назар Стебельський (кларнет), Андрій

Гуменний (саксофон), Євген Гуменний (саксофон), Дмитро Кримінський (труба), Юрій Сірий (труба), Ростислав Возняк (труба), Матвій Курій (тромбон), Владислав Шандрук (тромбон), Микола Дутчак (труба), Віктор Демидюк (труба), Богдан Степаненко (ударні), Віталій Знак (фортепіано) [20].

Відомим за межами Львова є квіртет тромбоністів «Львівські тромбони», заснований старшим викладачем Олександром Савельєвим. До складу ансамблю увійшли В. Луценко, П. Остапчук та П. Груша. Перші концерти «Львівських тромбонів» відбулися у сусідніх зі Львовом містах – Надвірній, Калуші, Рогатині, Яремчі. А вже у 1993 році, через рік після створення колективу, «Львівські тромбони» здобули відзнаку Республіканського конкурсу камерних ансамблів у Хмельницькому «Золота осінь». Невдовзі ще одну перемогу – у конкурсі «Джаз у погонах» у (Дніпропетровськ, 1996). Колектив є частим гостем Італійського дворику, бере активну участь в урочистих концертах академії, включаючи ювілейний концерт присвячений її 150-річчю. У репертуарі колективу – твори українських та зарубіжних композиторів, джазові стандарти, аранжування, кавери – в діапазоні від класики до модерну, від народної музики до джазу [49, с. 48].

Незважаючи на складний час для України, популярність гри на духових інструментах нині суттєво зросла. Якщо в другій половині ХХ століття у Львівській державній консерваторії на кафедрі духових та ударних інструментів навчалось близько 40 студентів, то наразі кількість студентів кафедри – понад сотню. Поява харизматичних фахівців-педагогів, якісного інструментарію, доступність професійної інформації спровокували хвилю зацікавлення історією, самобутністю та величезними можливостями духових інструментів молодим поколінням.

3.8. Творча діяльність Романа Наконечного – заслуженого артиста України, професора кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка

Роман Наконечний – заслужений артист України, професор кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка, член Гільдії трубачів-професіоналів України, соліст оркестру Львівської національної опери [45].

Роман Михайлович народився 9 вересня 1949 року в селі Дарахів Тербовлянського району Тернопільської області. Перші уроки гри на трубі він отримав від свого батька Михайла Омеляновича та керівника сільського духового оркестру Б. М. Кравчука [7, с. 597].

У 1966–1972 роках Роман навчався у Тернопільському музичному училищі по класу труби у Мирона Старовецького. У 1972–1977 роках – у Львівській державній консерваторії імені М. Лисенка по класу труби у професора Владислава Швеця [28].

Вже впродовж навчання в консерваторії, зокрема, з 1974 року, у вільний від занять час Роман розпочав працювати солістом симфонічного оркестру та концертмейстером групи труб Львівського академічного театру опери і балету імені Соломії Крушельницької [45]. Він майстерно виконував складні партії першої труби оперно-балетного репертуару [7, с. 597], за що в 1989 р. був нагороджений почесним званням «Заслужений артист УРСР».

Із 1990 року Роман Михайлович розпочинає свою педагогічну діяльність у Львівському вищому музичному інституті імені М. В. Лисенка (тепер — Львівська національна музична академія України імені М. В. Лисенка) на кафедрі духових та ударних інструментів, веде клас труби. У 2000 році Романа Михайловича Наконечного було запрошено викладати у Львівському музичному училищі імені Станіслава Людкевича, де він почав працювати за сумісництвом [45].

У 2002 році Роман Наконечний отримав вчене звання доцента, а у 2006 році – звання професора кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. І вже наступного року (2007) – Роман Михайлович розпочав працювати ще з більш молодшою аудиторією – учнями Середньої спеціальної музичної школи-інтернату імені С. Крушельницької (тепер – Львівський державний музичний ліцей імені С. Крушельницької), також за сумісництвом [7, с. 597].

Серед випускників Романа Наконечного – лауреати та дипломанти всеукраїнських і міжнародних конкурсів та фестивалів, зокрема такі як Олександр Баклаженко, Олег Малинівський, Роман Котик, Петро Макогончук, Анатолій Комар, Олександр Волощук, Тарас Цяпало, Андрій Пукіш, Іван Жибак, Андрій Єдинак, Іван Кормош, Вікторія Грищук [20].

Рис. 14

Клас труби з Романа Михайловича Наконечного.

У методичному доробку педагога є такі праці: «Оркестрові труднощі для труби в операх та балетах українських композиторів» (2002), «Дихання – постановка – опора при грі на трубі» (2002), в яких він торкається проблем активізації роботи діафрагми, зв'язку роботи амбюшура з диханням [11; 12; 31; 36; 37; 39; 43], навчальний посібник для учнів ДМШ «Твори українських композиторів для труби» (2012), редакція навчального посібника

В. Єльчанінова для учнів ДМШ «Твори для труби» (2011). Роман Михайлович видав також дві збірки партій труби опер і балетів українських композиторів, до яких увійшли «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Золотий обруч» Б. Лятошинського, «Лісова пісня» М. Скорульського, «Мойсей» М. Скорика та ін. [7].

Як трубач Львівської опери Роман Михайлович брав участь у виконанні опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, опери «Золотий обруч» Б. Лятошинського, опери «Украдене щастя» Ю. Мейтуса, опер «Набукко», «Травіата», «Ріголетто» Дж. Верді, опер «Мадам Баттерфляй», «Тоска», «Богема» Дж. Пуччіні, балету «Спартак» А. Хачатуряна та інших творів. Як педагог неодноразово працював у складі журі, в тому числі головою журі, всеукраїнських конкурсів виконавців на духових інструментах, наприклад Міжнародного конкурсу трубачів імені Мирона Старовецького, що проходить у Тернополі [32; 47; 50].

Разом з Львівською оперою Роман Михайлович неодноразово виступав у Києві на творчих звітах області, а також багато гастролював за кордоном – в Польщі, Німеччині, Італії, Франції, Нідерландах, Лівані [28].

Роман Михайлович Наконечний – яскрава творча особистість, видатний артист-трубач, педагог. Він зробив великий внесок у розвиток духового мистецтва Львівщини. Результати роботи видатного музиканта і педагога проявилися у досягненнях його учнів різних рівнів (ліцей – коледж – академія), його колег, які поділяють його систему поглядів і методику навчання гри на трубі, в багаторічних успішних виступах оркестру Львівської національної опери в Україні і за кордоном. Саме завдяки яскравому творчому обдаруванню, добрій школі (М. Старовецький, В. Швець), наполегливій творчій праці над собою, великій мотивації до праці на мистецькій ниві, негаснучому інтересу до своєї справи Роману Михайловичу Наконечному вдалося досягнути великих творчих результатів і зайняти в історії Львівської школи гри на трубі одне з найпочесніших місць.

ВИСНОВКИ

Перші відомості про професійних музикантів – артистів, педагогів, про сам процес викладання мистецтва гри на духових інструментах у Львові та на Львівщині сягають доби Середньовіччя. У них згадується широке коло виконавських спеціалізацій – виконавці на фістолі (флейті), шалмеї, шторті / дульціані (інструментах – попередниках фагота), виконавці на трубі, тромбоні та ін. Серед документів XVI століття збережено відомості про флейтиста Каспара, трубачів Якова Боярина та Іштвана, тромбоністів Юрія Джика, Андрія, штортистів Войцеха, Себастіана та ін.

У XVIII–XIX століттях виникають перші театральні, концертні організації, професійні навчальні музичні заклади. Зокрема, у 1792 році Франц Гайнріх Гулла придбав занедбаний Костел святого Христа Монастиря францисканців у Львові, організувавши у ньому театр з професійною трупкою та оркестром. Саме тут з 1818 року працює визначний львівський флейтист та педагог Міхал Яцковскі, а у 1832–1834 роках відбулися перші виступи видатного львівського флейтиста Франца Допплера.

У 1839 році Галицьке музичне товариство відкрило музичну школу, викладачем духових інструментів у якій почав працювати Альфред Боровскі, а у 1854 році – консерваторію, у якій клас флейти, гобоя і кларнета очолив Карл Брунгофер. З консерваторією Галицького музичного товариства пов'язані імена таких виконавців на духових інструментах як Антонін Вейнерт, Міхал Яцковскі, гобоїст Йозеф Допплер, Юзеф Башна, Франц Поллак, Доктор Кробсгофер, Альфред Боровскі, валторніст Вінченцо Кітра, батька та син Маковці, гобоїсти і бассетгорністи Шалько, Лаїно, Альшер та інших.

Видатними львівськими музикантами були світові знаменитості – флейтисти і композитори Франц і Карл Допплери, які народилися у 1821 і 1824 роках у Львові в родині військового диригента. Тут формувалися їхні перші музичні враження, розпочалася професійна освіта, пройшли дебютні

концерти. Незважаючи на те, що в подальшому Франц Допплер обіймав посади диригента Національного театру у Пешті, головного балетного диригента оперного театру, соліста оркестру і професора флейти у консерваторії Відня, а Карл Допплер – директора театру у Штутгарті, брати завжди знаходили час навідуватися до Львова із сольними концертами та постановками опер.

Наступником Допплерів у Львові став Ентоні Шпатт (1860–1919), який після завершення навчання у Віденській консерваторії і тривалої музичної практики в оркестрах Відня прибув на запрошення диригента Ярецького до Львова, щоб обійняти посади соліста театрального оркестру і педагога в консерваторії Галицького музичного товариства.

Разом з педагогами Фердинандом Лянгом і Станіславом Шером Ентоні Шпатту вдалося створити самобутню духову школу зі значними професійними здобутками. Одним з кращих випускників-фахівців школи став Євгеніуш Товарніцкі, який продовжив навчання в Паризькій консерваторії в класі Марселя Муаза, в подальшому став автором «Школи гри» в трьох частинах, «Школи навчання гри на флейті-пікколо», підготував «Довідник про духові інструменти від А до Я», працював у консерваторіях Львова, пізніше – Кракова.

Високим розквітом духового мистецтва у Львові можна вважати період з другої половини ХІХ століття до перших десятиліть ХХ століття. Це період заснування консерваторії Галицького музичного товариства (1854), створення оперного театру (1872), оркестр якого налічував 30 музикантів, та філармонії (1902). У першій Львівській філармонії працювали артисти-духовики, які часто виступали як солісти у супроводі оркестру. Це флейтист Й. Стропніцкі, кларнетист Л. Челянські, трубачі Й. Харті, Й. Фюхрлінг, валторніст Р. де Радіо, тромбоніст К. Фішер.

В консерваторії Галицького музичного товариства в останні десятиліття ХІХ століття сформувався повноцінний викладацький склад

закладу з педагогами Карлом Фердинандом Лянгом, Ентоні Шпаттом, Францом Мульєром, Станіславом Шером, Євгеніушем Товарніцкі (флейта), Францом Фуглем (гобой, літаври), Францішеком Лінкою (кларнет), Рудольфом Раабом (фагот), Францішеком Керчеком (валторна) та ін.

Значна популярність навчання гри на духових інструментах спонукала до створення в місті і краї фабрик духових інструментів – Ф. Зебека і Ю. Негера. У 1930 році було засновано також періодичне видання – журнал «Оркестр». Виконавський професіоналізм, талант артистів-духовиків відобразилися і в композиторській праці відомих львівських митців, що присвятили твори духовим інструментам: Франца Ксавера Моцарта, Йоганна Рукгабера, А. Солтиса, Я. Вінцковського, Т. Шеліговські, В. Фрімана, Т.З. Кассерна, В. Кшемєньські, А. Нікодемівича, Б. Шеффера.

Кінець 1930-х та 1940-ві роки стали потрясінням для всієї України. Жахіття війни були щедро доповнені десятиліттями репресій, ідеологічних чисток, геноциду, тривалих злиднів і безправності. Навчання і виконавство на духових інструментах також отримало цілий ряд обмежень. Жорстокість тоталітарного режиму безпосередньо відчули на собі ряд музикантів, в тому числі виконавців і педагогів-духовиків. Серед них – О. Химиченко, Є. Товарніцкі, Д. Біда та інші.

У 1939 році на базі трьох вищих музичних закладів Львова (Вищого музичного інституту імені М. Лисенка, консерваторії Галицького товариства та Польської консерваторії) була створена Львівська державна консерваторія імені М. Лисенка, до якої було залучено кращі музичні кадри. В класах духових інструментів того часу працювали Федір Прохачов, знаменитий педагог, музикант, флейтист, в класі якого був вихований Дмитро Біда (флейта), викладачі Г. Могила, Н. Терентьєв (гобой), Д. Хабаль, О. Васільєв (кларнет), І. Мері, М. Тополь (фагот), Ф. Жубр (труба), В. Прядкін (валторна), П. Гуляєв (тромбон), Б. Шейко (ударні інструменти).

У кінці 1950-х років розпочали педагогічну роботу у консерваторії Ю.І. Смірнов, І.А. Левкович (флейта), В.Б. Цайтц (гобой), К. Геннел, В.М.Носов (кларнет), В.М. Семеніченко (фагот), В.О. Швець (труба), С. Ганич (тромбон), О.В. Борзенков (ударні інструменти).

Серед тодішнього викладацького складу класів духових та ударних інструментів постать Владислава Олександровича Швеця, викладача по класу труби, видатного музиканта і педагога, привертає особливу увагу, в тому числі в контексті нашого дослідження тому, що в класі у нього свого часу навчався Роман Михайлович Наконечний.

У 1965 рік приніс відкриття власне кафедри (вже не секції) духових та ударних інструментів консерваторії, яку очолив В. В. Прядкін, вихованець Харківської та Львівської консерваторій. Починаючи ж з 1969 року, протягом 45 років кафедрою незмінно керував заслужений діяч мистецтв України, професор Вячеслав Борисович Цайц (1937–2018) – яскравий виконавець, педагог, композитор, з класу якого вийшли близько шістдесяті музикантів – лауреатів міжнародних і республіканських конкурсів.

На межі тисячоліть у консерваторії в різний час працюють педагоги В. Жолубак, З. Відоняк, народний артист України, професор О. Кудряшов (флейта), В. Гінзбург, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства доцент Л. Закопець (гобой), М. Мар'яш, А. Сенькович (кларнет), кандидати мистецтвознавства, доценти І. Гишка, П. Вакалюк (труба), заслужений діяч мистецтв України, доцент В. Антонів, С. Кисилевич (валторна), Л. Меленець, В. Луценко (тромбон). У 1994 році при кафедрі відкривається новий десятий фаховий профіль – саксофон (викладачі Я. Проців, О. Бондарчук, Д. Максименко).

Протягом останніх десятиріч зусиллями музичної громадськості Львова й, зокрема, кафедри духових та ударних інструментів, започатковано міжнародні конкурси молодих виконавців на духових інструментах – імені Дмитра Біди, імені Степана Ганича, Всеукраїнський конкурс камерних

ансамблів духових та ударних інструментів імені Франца та Карла Допплерів, Конкурс кларнетистів за сприяння фірми Selmer.

Починаючи з 2014 року, кафедру духових та ударних інструментів очолює доктор мистецтвознавства, професор Андрій Карп'як. Роботу кафедри на сучасному етапі забезпечують педагоги А. Карп'як, О. Павленко, Р. Левчак (флейта), В. Білас (гобой), Ю. Корчинський, І. Проців, В. Борецький (кларнет), Д. Максименко (саксофон), В. Старко (фагот, камерний ансамбль), Р. Наконечний, О. Вар'янюк (труба, методика та історія виконавського мистецтва), Н. Базів (валторна), О. Савельєв (тромбон, туба, камерний ансамбль), Б. Олійник, Д. Олійник (ударні інструменти).

Творча діяльність Романа Наконечного – заслуженого артиста України, професора кафедри духових та ударних інструментів Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка нерозривно пов'язана з академією та кафедрою духових та ударних інструментів. Випускник Тернопільського музичного училища (клас труби М. Старовецького), Роман Наконечний навчався у Львівській державній консерваторії (в 1972–1977) у професора В. Швеця. Одночасно працював солістом симфонічного оркестру та концертмейстером групи труб Львівського академічного театру опери і балету ім. С. Крушельницької. За майстерність виконання складних партій першої труби оперно-балетного репертуару у 1989 році був нагороджений почесним званням «Заслужений артист УРСР».

За роки роботи (з 1990) у Львівській національній музичній академії на кафедрі духових та ударних інструментів Роман Наконечний підготував багато низку спеціалістів. Серед його випускників є багато лауреатів та дипломантів всеукраїнських і міжнародних конкурсів та фестивалів, зокрема, Анатолій Комар, Олег Малинівський, Павло Макогончук, Олександр Баклаженко, Олег Малинівський, Роман Котик, Петро Макогончук, Анатолій Комар, Олександр Волощук, Тарас Цяпало, Андрій Пукіш, Іван Жибак, Андрій Єдинак, Іван Кормош, Вікторія Грищук та інші.

У методичному доробку педагога – праці «Оркестрові труднощі для труби в операх та балетах українських композиторів» (2002), «Дихання – постановка – опора при грі на трубі» (2002), в яких він торкається різноманітних проблем – активізації роботи діафрагми, зв'язку роботи амбюшура з диханням, навчальний посібник для учнів ДМШ «Твори українських композиторів для труби» (2012), редакція навчального посібника В. Єльчанінова для учнів ДМШ «Твори для труби» (2011). Роман Наконечний уклав та видав дві збірки партій труби опер і балетів українських композиторів, до яких увійшли «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Золотий обруч» Б. Лятошинського, «Лісова пісня» М. Скорульського, «Мойсей» М. Скорика та ін.

Як трубач Львівської опери Роман Наконечний брав участь у виконанні опер «Тарас Бульба» М. Лисенка, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Золотий обруч» Б. Лятошинського, «Украдене щастя» Ю. Мейтуса, «Набукко», «Травіата», «Ріголетто» Дж. Верді, «Мадам Баттерфляй», «Тоска», «Богема» Дж. Пуччіні, балету «Спартак» А. Хачатуряна та інших творів. Як педагог він неодноразово працював у складі журі, в тому числі головою журі всеукраїнських конкурсів виконавців на духових та ударних інструментах, наприклад Міжнародного конкурсу трубачів імені Мирона Старовецького, що проходить у Тернополі, та інших. Разом з Львівською оперою Роман Михайлович неодноразово виступав у столиці – на творчих звітах області в Києві, а також багато гастролював за кордоном – в Польщі, Німеччині, Італії, Франції, Нідерландах, Лівані.

Роман Михайлович Наконечний – яскрава творча особистість, видатний артист-трубач, педагог. Він зробив великий внесок у розвиток духового мистецтва Львівщини. Результати роботи видатного музиканта і педагога проявилися у досягненнях його учнів різних рівнів (ліцей – коледж – академія), його колег, які поділяють його систему поглядів і методику навчання гри на трубі, в багаторічних успішних виступах оркестру Львівської

національної опери в Україні і за кордоном. Саме завдяки яскравому творчому обдаруванню, відмінній школі (М. Старовецький, В. Швець), наполегливій творчій праці над собою, великій мотивації до праці на мистецькій ниві, негаснучому інтересу до своєї справи Роману Михайловичу Наконечному вдалося досягнути великих творчих результатів і зайняти в історії Львівської школи гри на трубі одне з найпочесніших місць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апатський В. М. Історія духового музично-виконавського мистецтва. Книга II. Київ : ТОВ «Задруга», 2012. 408 с.
2. Бабій А. В. Роман Наконечний — яскравий представник Львівської школи гри на трубі. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів (14–15 травня 2024 року). Луцьк : Електронне видання на CD-ROM, 2024. С. 504–507.
3. Бовсунівська Н. М. *Духове мистецтво України: становлення та розвиток. Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції*: збірник наукових праць / за заг. редакцією І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник. 2017. С. 54–60.
4. Богданов В. О. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст. Харків : Основа, 2000. 344 с.
5. Богданов В. О., Богданова Л. Д. Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст.: У 2-х томах. Т. 1. Харків : ФОП Сілічева С. О., 2013. 384 с.
6. Вакалюк П. В. Роль труби в симфонічній творчості Бориса Лятошинського та Станіслава Людкевича: автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.03. Музичне мистецтво. Львів, 2009. 18 с.
7. Весна Х. Наконечний Роман Михайлович. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський. Тернопіль : Збруч, 2005. Т. 2 : К–О. С. 597.
8. Вовк Р. А. Портрети корифеїв. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. 225 с.
9. Гишка І. С. Звукотворчий компонент трубного виконавства: традиції та базинг: автореф. дис... канд.. мистецтвознав.: 17.00.03 Музичне мистецтво. Львів, 2005. 18 с.

- 10.Гишка І. С. Звукоутворення як важлива складова технічної досконалості трубача (історія, теорія, методика, практика): монографія. Акад. сухопут. військ ім. гетьмана П. Сагайдачного. Л., 2010. 183 с.
- 11.Гишка І. С. Теорія і методика постановки виконавського апарату трубача: навч.-метод. посіб. для студ. мистец. навч. закл. III–IV рівнів акредитації / І.С. Гишка, О.П. Горман. Львів : Акад. сухопут. військ, 2013. 108 с.
- 12.Гишка І. С. Формування амбушура трубача (традиції та базинг). Дослідження. Львів : ЗУКЦ, 2002. 136 с.
- 13.Дорогою натхнення та краси: збірка статей / ред.-упор. Л. Закопець. Львів : НВФ «Українські технології», 2010. 80 с.
- 14.Закопець Л. М. Історичні аспекти становлення Львівської гобойової школи в контексті мистецьких традицій Європи. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя*. 2020. Вип. 12 / упоряд. С. Д. Цюлюпа. Рівне : Волинські обереги, 2020. С. 64–68.
- 15.Ісаєвич Я. Братства і українська музична культура XVI–XVIII ст. *Українське музикознавство*. 1971. Вип. VI. С. 48–52.
- 16.Історія формування духових шкіл Львова. URL: <https://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-duhovyh-ta-udarnyh-instrumentiv/istoriya-formuvannya-duhovyh-shkil-lvova/> (дата звернення 06.03.2024).
- 17.Карп'як А. Духове мистецтво у музичному житті Львова. Кафедра духових та ударних інструментів ЛНМА. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=B1BhSHzbu7M> (дата звернення 05.03.2024).
- 18.Карп'як А. Флейтове мистецтво в музичній культурі Львова: автореф. дис.... канд. мистецтв. 17.00.03. Київ, 2002. 18 с.
- 19.Карп'як А. Я. Флейтове мистецтво в музичній культурі Львова (XIX–

- XX ст.): дисертація ... канд. мист.: 17.00.03 / НМАУ. Київ, 2002. 198 с.
- 20.Кафедра духових та ударних інструментів. URL: <https://inma.edu.ua/kafedry/kafedra-duhovyh-ta-udarnyh-instrumentiv/> (дата звернення 05.03.2024).
- 21.Круль П. Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. Малодосліджені сторінки історії. Київ, 2000. 324 с.
- 22.Круль П. Ф. Духовий інструментарій в історії музичної культури України : підручник для вищих музичних закладів IV рівня акредитації. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2013. 218 с.
- 23.Мазепа Л. Документальні пам'ятки про музичне братство у Львові XVI–XVII ст. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1993. С. 200–203.
- 24.Марценюк Г П. Українське тромбонне виконавство в контексті європейського духового музичного мистецтва. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. 402 с.
- 25.Мочурад Б. І. Бароковий стиль кларіно в контексті трубного концертного виконавства. *Наукові записки. Серія мистецтвознавство. Періодичне видання. Тернопільський педагогічний університет ім. В. Гнатюка*. №2 (9). 2002. С. 43–51.
- 26.Мочурад Б. І. Етапи розвитку концерту для труби в європейській музиці. *Молоде музикознавство. Наукові збірки ЛДМА ім. М. Лисенка*. 2002. Вип. 7. С. 18–24.
- 27.Мочурад Б. І. Концерт для труби з оркестром в аспекті жанрово-стильової еволюції: автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.03 Музичне мистецтво. Львів, 2005. 19 с.
- 28.Наконечий Роман Михайлович. *Тернопільщина*: регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/nakonechnyj-roman-myhajlovych/> (дата звернення 05.03.2024).
- 29.Палійчук І. С. Український концерт для мідних духових інструментів

- другої половини ХХ століття: теорія та історія жанру : навч. посіб. для студентів ВНЗ. ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Донецьк : ЛАНДОН–ХХІ, 2013. 179 с.
30. Подольчук В.В. Навчання гри на трубі і виконавська практика: навч. посіб. Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2009. 106 с.
31. Подольчук В.В. Роль виконавського дихання та артикуляції при грі на трубі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2010. Ч. 2, № 7 (194). С. 100–107.
32. Понад 50 учасників беруть участь у V Міжнародному конкурсі трубачів імені Мирона Старовецького. 4V. 2012. 07 лист. URL: <https://tv4.te.ua/sereda-07-lystopada-2012-ponad-50-uchasnykiv-berut-uchast-u-v-mizhnarodnomu-konkursi-trubachiv-imeni-myrona-starovetskoho/> (дата звернення 05.03.2024).
33. Посвалюк В. Т. До питання становлення та розвитку гри на трубі в Україні *Українська культура – минуле, сучасне, шляхи розвитку.* 2003. Т. 8. С. 141–146.
34. Посвалюк В. Т. Мистецтво гри на трубі в Україні: монографія. Київ, 2006. 400 с.
35. Посвалюк В. Т. Огляд вітчизняних та зарубіжних «шкіл» для труби. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв.* 2005. Вип. 12. С. 120–128.
36. Посвалюк В. Т. Проблема верхнього регістру у виконавській практиці трубача. *Мистецтвознавчі записки.* 2006. Вип. 10. С. 3–11.
37. Посвалюк В. Т. Найпоширеніші помилки та відхилення в процесі навчання і роботи музикантів-духовиків. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури.* 2006. Вип. 10. С. 284–290.
38. Посвалюк В. Т. Історія виконавства на трубі. Київська школа (друга половина ХІХ–ХХ ст.): навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистец. Київ, 2005. 159 с.

- 39.Посвалюк В. Т. Співвідношення праці і відпочинку у практиці трубача. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. 2008. Вип. 70. С. 14–20.
- 40.Посвалюк В.Т. Теорія і методика виконавства на трубі: навч. посіб. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2010. 162 с.
- 41.Посвалюк В. Т. Українські виконавські школи гри на трубі. *Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України*. Київ, 2006. Вип. 1. С. 25–29.
- 42.Посвалюк В. Т. Шляхи становлення і проблеми розвитку української школи виконавства на трубі: історичний, професійно-виконавський, теоретико-методичний аспекти: автореф. дис... доктора мистецтвознав.: 17.00.03 Музичне мистецтво. Київ, 2008. 32 с.
- 43.Посвалюк В. Т. Щоденні самостійні вправи трубача: навч. посіб. Київ : Всеукр. брас-бюлетень, 2002. 56 с.
- 44.Сторінки історії Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. 2-е вид., доп. Львів: «Сполом», 2008. С. 140–141.
- 45.Труш Н. М. Наконечний Роман Михайлович. Енциклопедія Сучасної України / гол. редкол.: І. М. Дзюба. Київ : НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=71784 (дата звернення 06.03.2024).
- 46.Фільц Б. Музикантські цехи. *Історія української музики*. Т.1. Київ, 1989. С. 320–323.
- 47.Хто преміг на конкурсі трубачів у Тернополі? *За Збручем*: новини Тернополя і області. URL: <https://zz.te.ua/hto-peremih-na-konkursi-trubachiv-u-ternopoli-video/> (дата звернення 05.03.2024).
- 48.Цюлюпа С. Д. Історія кафедри духових та ударних інструментів Рівненського державного гуманітарного університету: минуле і сучасне. Навчальний посібник. Рівне : видавець О. Зень, 2012. 240 с.
- 49.Шостий міжнародний конкурс молодих виконавців на дерев'яних духових інструментах імені Дмитра Біди. Каталог. Львів, 2013. 96 с.

- 50.Шот М. Обидва Гран-прі повезли на Донбас. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/obidva-gran-pri-povezli-na-donbas/> (дата звернення 05.03.2024).
- 51.Шурин В. Лев Закопець: Наші учні люблять грати на музичних інструментах у... капличці. Кажуть, Пресвята Борогодиця їм допомагає. *Інтерв'ю з України*. 2018. 10 черв. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2018/06/10/lev-zakopets/> (дата звернення 05.03.2024).
- 52.Карп'як А. Die Lemberger Flötisten Franz und Karl Doppler, zwei herausragende europäische Musiker. *Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa. Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Technischen Universität Chemnitz*. Chemnitz 2000. Heft 6. S. 64–71.